

Data als publiek goed

Een politiek-filosofische analyse

Teuntje Brill

In de digitaliserende samenleving komen steeds vaker vragen op over dataeigenaarschap, privacy en data-ethiek. In deze zoektocht wordt regelmatig teruggegrepen op noties van publieke belang en burgerschap. In dit paper wordt een overzicht gegeven van verschillende argumenten om data te begrijpen als publiek goed of als algemeen belang. De verschillende argumenten en visies van wetenschappers en organisaties probeer ik te begrijpen respectievelijk in de liberale en republikeinse politiek-filosofisch traditie. Om 'data' in zijn algemeenheid als publiek goed te beschouwen is problematisch: bepalen of, en welke, data een publiek belang dienen kan enkel worden bepaald op basis van een afweging tussen verschillende waarden in verschillende contexten. Die afweging van waarden en contexten is inzet van het datacommons-discours. Dat discours lijkt zich beter te voegen met republikeinse noties van gemeenschappelijk goed en burgerschap dan met liberale. Het republikeinisme is echter niet vrij van kritiek waar ook het concept van datacommons potentieel vatbaar voor is.

"Claiming personal data for the common good" - DECODE¹

"DECODE provides tools that put individuals in control of whether they keep their personal data private or share it for the public good" - DECODE²

1. Introductie

We leven in het tijdperk van 'big data', waarin, zoals Soshana Zuboff (2015) constateert, *"data is a new kind of asset"*. Bedrijven en overheden verzamelen via een veelvoud aan wegen informatie over burgers, gebruikers en consumenten. Online wordt aankoopgedrag gemonitord door cookies en persoonlijke informatie geruild voor diensten. In toenemende mate vult ook de publieke ruimte zich met technologieën: het aantal slimme apparaten in steden groeit en daarmee de hoeveelheid data die gegenereerd, verzameld, en verwerkt wordt door sensoren, camera's, laadpalen, slimme afvalbakken, en zo verder. Sommigen zien deze 'dataficatie van de samenleving' als een veelbelovende ontwikkeling. De ongekende mogelijkheid om

gegevens te verzamelen en te verwerken over burgers en gebruikers biedt kansen. Met name de belofte van de 'slimme stad' wordt groot geacht.³ Bestuurskundigen zoals Kool et al. (2015) beargumenteren dat big data en slimme technologie sturingsmogelijkheden biedt aan de overheid. De technologie zou de efficiëntie en effectiviteit van overheids-diensten verbeteren, van veiligheid tot vuilverwerking. Private partijen ontdekten al eerder de waarde van big data voor het ontwikkelen, verbeteren en personaliseren van producten en diensten waarbij steeds verregaander kan worden ingespeeld op consumentengedrag. Meer algemeen bestaat er een breed gedeeld vertrouwen dat big data een cruciale bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van complexe maatschappelijke en innovatievraagstukken (Meijer & Bolivar 2016).

¹ Bass, Theo. "Reclaiming Personal Data for the Common Good." DECODE. September 20, 2017. <https://decodeproject.eu/blog/reclaiming-personal-data-common-good>. Geraadpleegd 21 juni 2019.

² "What Is DECODE?" DECODE. May 15, 2017. <https://decodeproject.eu/what-decode>. Geraadpleegd 21 juni 2019.

³ Het begrip slimme stad kent vele definities en in de literatuur bestaat nog altijd geen consensus over de exacte invulling van de smart city (Meijer & Bolivar, 2016). Het Rathenau Instituut (2017), dat veelvuldig onderzoek doet naar slimme steden, geeft een bruikbare algemene definitie: "Slimme steden of smart cities maken gebruik van data en slimme informatietechnologie voor hun bestuur en beheer. Een technologie is 'slim' als deze kan waarnemen via sensoren, zelf denkstappen kan nemen en zo op de omgeving kan reageren."

Parallel hieraan wordt steeds vaker beargumenteerd dat 'big data' een publiek goed is of een publieke waarde heeft. Deze opvatting kan bijvoorbeeld worden aangetoond bij organisaties in de humanitaire en internationale ontwikkelingen (Taylor 2016) of in *public health* (Gostin 2001). Tevens is er een beweging voor prudent datadeelbeleid zoals het Europese project DECODE, met citaten waarvan dit hoofdstuk begon.⁴ In deze en verwante Europese projecten is bovendien sprake van een 'civiele' oriëntatie op databeheer en -beleid, waarin een poging kan worden herkend om een nieuw soort burgerschap vorm te geven: de burger die kritisch en geïnformeerd deelneemt aan, maar ook bereid is haar data te delen met, de 'slimme samenleving' (Zandbergen en Uitermark 2019). Hoe dienen deze stellingnames te worden opgevat? Kunnen data worden begrepen als een publiek goed? Op welke principes beroepen organisaties zich wanneer ze dit claimen?

In dit paper worden twee mogelijke opvattingen van de uitspraak "data voor het publieke goed" uiteengezet. Enerzijds kan het argument worden begrepen in de politiek-filosofische traditie van het liberalisme. Anderzijds lijkt zij beroep te doen op een republikeinse notie van gemeenschappelijk goed.⁵ Momenteel lopen in het debat visies over data als publiek goed door elkaar, waarbij verschillende argumenten stoelen op heel verschillende politiek filosofische idealen. Het verschil in visies heeft implicaties voor onder andere de gewenste rollen en morele verantwoordelijkheden van de overheid, markt en burgers. Het kan het debat verhelderen wanneer duidelijkheid bestaat over de onderliggende idealen van verschillende partijen. Om een begin te maken de twee visies tegen elkaar af te zetten wordt in dit paper de notie van het liberale 'publiek goed' afgezet tegen die van een republikeins 'gemeenschappelijk goed'.⁶ In de eerste sectie wordt het concept publiek goed uit de liberale traditie

⁴ Symons, Tom, and Theo Bass. "Me, My Data and I: The Future of the Personal Data Economy." *Nesta*, 15 Sept. 2017, www.nesta.org.uk/report/me-my-data-and-i-the-future-of-the-personal-data-economy/, geraadpleegd 15 juni 2019.

⁵ In dit paper wordt met publiek goed (en daaraan synoniem: publiek belang) gebruikt om de liberale notie van het begrip aan te duiden. Daar tegenover wordt de term common goed (of gemeenschappelijk goed) gebruikt om strikt te verwijzen naar de republikeinse interpretatie. Dit wordt gedaan om het argument in dit paper duidelijk weer te geven. In het dagelijks taalgebruik worden de termen vaak als synoniemen van elkaar gebruikt en ook in de politiek

toegelicht op basis van het werk van Douglas (1980). Vervolgens wordt gekeken naar de verscheidene argumenten om data als publiek goed te begrijpen en de mogelijke kritieken op deze visie. Vervolgens wordt ingegaan op de term gemeenschappelijk goed als alternatieve interpretatie uit de republikeinse traditie. Er wordt een parallel getrokken tussen het republikanisme en het concept 'data commons'. Ik trek de voorzichtige conclusie dat om data als publiek goed te willen beschouwen, het publiek goed moet worden begrepen in haar republikeinse definitie.

2. Publiek goed in het liberalisme

Douglas beargumenteert dat de term publiek goed, ook wel '*public interest*' (hier vertaald als publiek belang), zoals zij doorgaans begrepen wordt haar herkomst kent in de politieke filosofie van het liberalisme (ibid.: 103). Het startpunt legt Douglas bij het mensbeeld van Thomas Hobbes: de mens gedreven door puur eigenbelang. Ieder mens in de liberale visie bepaalt zijn eigen conceptie van 'het goede leven'. Het moet de mens vrij staan op een manier die zichzelf goed acht haar leven in te vullen, c.q. haar eigen belangen te bepalen. Het is vanuit dit vertrekpunt dat de liberale nadruk op eigendomsrecht en individueel en materieel welzijn is ontstaan (ibid.: 107). Het publieke belang in deze traditie wordt in feite gelijk-gesteld aan de som van private belangen. Publieke goederen zijn die goederen waarvan de meerderheid van rationeel kiezende mensen meent dat zij overeenkomstig diens private belangen zijn. Douglas stelt dat de term 'publiek belang' in wezen een instrument is om een individualistisch concept van het publiek goed te betogen (ibid.: 108). Met andere woorden is het publieke belang in de liberale traditie een optelling van individuele belangen. Waar niet iedereen in een plurale samenleving dezelfde waarden nastreeft betekent dit in de praktijk

filosofische traditie zijn de concepten niet zo strikt uit elkaar te halen. Echter is het onderscheid tussen publiek goed/publiek belang en common good vaker gemaakt o.a. door Douglas (1980) en Jaede (2017): het onderscheid zoals door deze denkers gemaakt wordt hier gevolgd.

⁶ Beide politiek filosofische tradities hebben een lange en rijke geschiedenis met verschillende interpretaties: interne verschillen en nuances. Voor het doel van dit paper is gekozen geen gedetailleerde beschrijving van beide stromingen te geven, in plaats daarvan wordt een ruime interpretatie van beide tegenover elkaar afgezet.

dat publiek beleid zich baseert op een utilitair begrip van publiek belang: i.e. het grootste goed voor het grootste aantal mensen (ibid., 110).

Deze interpretatie van publiek goed vormt de basis voor de definitie van publiek goed in economische theorie. Een publiek goed wordt hier gedefiniëerd als een goed dat (i) niet-uitsluitbaar is, dat wil zeggen dat mensen niet kunnen worden uitgesloten van het gebruiken ervan, en (ii) niet-rivaliserend is: de consumptie van het goed door de een beperkt niet de mogelijkheden tot gebruik van een ander (Jaede 2017, 5). Klassieke voorbeelden zijn dijken, defensie en schone lucht. Dat publieke goederen niet-uitsluitbaar en niet-rivaliserend worden geacht, betekent niet dat ze automatisch ontstaan; ze staan juist als 'interventiegoederen' te boek. Publieke goederen zijn, zoals Walter Lippman definieert, "*what men would choose if they saw clearly, thought rationally, acted disinterestedly and benevolently*" (in Douglas 1980, 114). In economische theorie is doorgaans het idee dat individuen die zich laten leiden door eigenbelang niet tot de organisatie van publieke goederen zullen komen, ondanks dat iedereen beter af zou zijn wanneer dit wel gebeurt. In de moderne (liberale) democratie wordt de organisatie van publieke goederen dan ook gezien als een van de kernfuncties van de overheid: waar de markt niet (efficiënt) in de productie van deze goederen kan voorzien (Anomaly 2015, 109).

2.1 Data als publiek goed

In het artikel "*The Ethics of Big Data as a Public Good: which public? Whose good?*" observeert Linnet Taylor (2016) dat humanitaire organisaties argumenteren voor een begrip van data als een publiek goed. Digitale data – in Taylors geval mobiele-telefoniedata – kan dusdanig bijdragen aan het bestrijden van armoede en ziektes, of informatie verschaffen in noodsituaties, dat deze informatie een publiek belang dient. Eenzelfde redenatie wordt gemaakt in het gezondheidsdomein en de biomedische wetenschappen. Medische gegevens en gezondheidsdata kunnen cruciaal zijn voor verder onderzoek naar ziektes en medicijnen (o.a. Gostin 2001). Ook in de ontwikkeling van 'slimme steden' wordt dit argument vaak gehoord: een dataintensief beleid is noodzakelijk om bijvoorbeeld duurzaamheidsambities te behalen (o.a. Kitchen 2014). Met andere woorden: digitale data beloven een positieve bijdragen te leveren aan de samenleving als geheel.

Doorgaans worden deze argumenten aangevoerd om *open access* van data te bepleiten (Taylor 2016, 3). Net als kennis dienen data publiek toegankelijk te zijn: het onthouden van toegang tot deze informatie wordt gezien als een vorm van censuur (ibid., 10). Kulk en van Loenen (2012) beargumenteren dat het publiek toegankelijk maken van data de kennisindustrie vergroot dankzij de mogelijkheid tot hergebruik door verschillende groepen in verschillende contexten. Anderen, zoals Lipinski en Britz (2000), zien open toegang tot data als een kwestie van sociale rechtvaardigheid. De auteurs, die zich baseren op het werk van John Rawls, stellen dat sommige informatie in de digitale tijd kwalificeert als een fundamentele menselijke behoefte (ibid., 63) en dat toegang tot data belangrijk is om gelijke sociaaleconomische kansen te garanderen (ibid., 64). De huidige situatie, waarin een groot deel van de data in handen is van private partijen, is in deze visie een onrechtvaardige verdeling van goederen. Tevens zou het openbaar maken van data de transparantie vergroten en de huidige machtsongelijkheid tussen burgers en overheid, en tussen consument en bedrijf, doen afnemen (Andrejevic 2014). Een belangrijke consequenties van data opvatten als publiek goed is dat veel van de digitale data die nu in handen is van private partijen openbaar gemaakt dienen te worden. Met andere woorden bepleit deze definitie een herschikking van machtsrelaties in het domein van digitale data (Taylor 2016, 2).

Er kan binnen het liberale perspectief onderscheid gemaakt worden tussen twee typen argumenten: (i) toegang tot data is een mensenrecht (rechten-argument) en (ii) data die kan bijdragen aan menselijk welzijn dient openbaar te zijn (utilistisch argument). Het eerste stelt dat toegang tot *alle* data een essentiële menselijke behoefte is: een noodzakelijke voorwaarde voor (een liberale notie van) vrijheid en gelijkheid. Het tweede beargumenteert dat open toegang tot *specifieke* data, die vanwege hun mogelijke *toepassing* een publiek belang dienen, noodzakelijk is. In het eerste geval gaat het om alle data, ongeacht diens nut. In het tweede geval ligt de publieke waarde van data niet besloten in de data zelf, maar in diens toepassing. Beide argumenten zijn te plaatsen in de liberale traditie. Het eerste argument stelt dat data een publiek goed dient te zijn omdat ieder mens deze nodig heeft in het nastreven van diens eigenbelang. Het tweede type argument tracht beroep te doen op een liberaal-utilistische notie van publiek goed door te stellen dat een zekere *pool* aan data hier het aggregeert van individuele belangen dient.

2.2 Kritiek: private versus publieke belangen

Beide argumenten zijn vatbaar voor kritiek. Het eerste type argumenten loopt spaak waar het 'recht op toegang' in botsing komt met een ander recht: op privacy, en autonomie over de eigen data.. Het open en publieke delen van persoonlijke gezondheidsdata of mobiele-telefoniedata staat op gespannen voet met een ander liberale waarde: privacy. Van origine verwees open access naar een bepaald type onpersoonlijke data of geanonimiseerde data. Echter door technologische ontwikkelingen en de mogelijkheden om verschillende databases te combineren, wordt de grens tussen identificeerbare en niet-identificeerbare data steeds moeilijker te trekken (Kulk en Van Loenen 2012, 201). Ook het onderscheid tussen persoonlijke en niet-persoonlijke data wordt dan slecht te onderscheiden. Voor liberalen die pleiten dat open data een recht is, betekent dit in toenevende mate een spanning tussen twee rechten: privacy en gelijke toegang tot gegevens.

Het tweede, utilistische type argument is, vanwege de toenemende mogelijkheden tot 'deanonimisering' van data, steeds meer vatbaar voor een dezelfde kritiek. Wat hier ontstaat is een spanning tussen een individueel mensenrecht – privacy – en het algemeen menselijk welzijn (bijvoorbeeld gezondheidswinst door het beter benutten van inzichten uit persoonlijke data; zie bijv. Floridi 2014). Er wordt op basis van utilistische gronden een afweging gemaakt tussen het welzijn van individuen: het schaden ervan door privacy-inbreuk en het verrijken van de kennispositie en mogelijkheden van anderen. Humanitaire organisaties die pleiten voor de inzet van 'big data' vanuit notie van data als publiek goed doen in wezen een morele claim (Taylor 2016, 10). In het utilistische perspectief dienen zij te overtuigen dat het openbaar maken van die data in ieders belang is, of in elk geval in het 'algemeen belang' vanwege diens waarde voor het grote publiek. Maar zoals Taylor zich terecht afvraagt: "which public?" In het algemeen zijn dit type utilistische argumenten vatbaar voor kritiek: het 'publiek' refereert niet naar iedereen maar naar de meerderheid (Douglas 1980, 110). Het belang van de meerderheid wordt vereenzelvigd met het publiek belang. Dit roept vragen op over sociale rechtvaardigheid: o.a. over gelijke behandelingen, gelijke sociaal-economische mogelijkheden van alle burgers en inclusiviteit.

Data interpretern als publiek goed of publiek belang in diens liberale betekenis lijkt te eindigen in een waardenconflict tussen private

belangen enerzijds en publieke belangen anderzijds. Een waardenconflict dat sommigen trachten op te lossen door zich te beroepen op utilistische ethiek, maar dat is niet zonder problemen. In de volgende sectie wordt onderzocht hoe de argumenten voor data als publiek goed begrepen kunnen worden in de republikeinse politieke traditie: als gemeenschappelijk goed.

3. De republikeinse notie van gemeenschappelijk goed

Het concept 'common good' (vertaald als gemeenschappelijk goed of gemeenschappelijk belang) vindt haar oorsprong in de Griekse filosofie, met name in het werk van Aristoteles. Het gemeenschappelijke goed verschilt fundamenteel van het liberale publieke goed voor zover "the common good can not plausibly refer to people's common net interests but only to the common interest that people have as a member of the public" (Pettit 2004, 150). Het gemeenschappelijke in deze definitie verwijst dus expliciet niet naar een aggregaat van private belangen, maar naar de gedeelde belangen van burgers in hun rol als burger (157). Het gemeenschappelijke belang van burgers wordt bepaald door gedeelde doelen en beperkingen die relevant zijn voor elke deelnemer van de staat. In de klassiek-republikeinse traditie wordt deze notie van gemeenschappelijk belang verbonden aan enerzijds zelfbestuur door burgers en anderzijds aan actief burgerschap. Het gemeenschappelijke goed is datgene wat bereikt wordt door collectieve actie van burgers: het is datgene wat eenieder als burger nastreeft voor de gemeenschap. Hierbij is de burger niet gedreven door eigenbelang maar door een hoge mate van 'civic virtue', burgerdeugd, waarbij iedere burger verantwoordelijkheid draagt voor het welzijn van allen (Douglas 1980, 113). Het gemeenschappelijke belang is gelegen in actief burgerschap en in participatie in de civiele ruimte, waarbij zij een gedeelde waarden creëren: een gedeelde ethos.

3.1 'Data commons' en het gemeenschappelijke goed

Het republikanisme bekritiseert het liberalisme om diens individualistische benadering van 'burgers': diens nadruk op (negatieve) rechten die ieder lid van de natiestaat toekomen. In plaats van de republikeinse interpretatie van burgerschap, waar plichten tegenover rechten staan en burgers samen een rechtsbasis onderhouden. Parallel wordt de nadruk op eigenbelang en private goederen in het

liberalisme bekritiseerd (Dagger 2002, 152). Het is deze spanning tussen private belangen en publiek belang die ook problemen oplevert wanneer getracht wordt data als (liberaal gedacht) publiek goed te begrijpen (paragraaf 2.2). De republikeinse traditie doet, middels het idee van gemeenschappelijke goederen, een poging de dichotomie tussen publiek en private belangen te overstijgen.

Het Europese project DECODE is een goed voorbeeld van een poging om data te begrijpen als een gemeenschappelijk goed.⁷ Het project zoekt naar mogelijkheden om databeheer te organiseren in termen van 'datacommons' (Symons & Bass 2017). Ook in de wetenschap wordt het begrip datacommons steeds vaker als alternatieve governancestructuur voor data opgeworpen (Prainsack 2019). Datacommons omvat het idee om persoonlijke data op een alternatieve manier te organiseren om data-gebruik voor het gemeenschappelijk goed mogelijk te maken, terwijl zelfbeschikking van de burger over diens persoonlijke informatie gewaarborgd blijft. In een commons is het beheer van een 'hulpbron' (i.e. data) in handen van een gemeenschap die zelf de regels van toegang en gebruik bepaalt. Symons & Bass beschrijven datacommons als volgt:

"The ultimate objective for DECODE is to be able to create a similar [commons] vision for personal data, whereby data can fulfill its social value as part of a commons. A commons is the sharing of a resource by a community according to rules set by themselves. A data commons describes the pooling of a community's data so value can be derived from it and benefit all members. Data is treated as a non-depletable resource and the more data is added to the commons, the more value can be extracted as new links can be drawn between datasets. As members reuse and integrate data, the commons becomes a desirable resource to researchers, businesses, public sector organisations, civil society and individual users who access it for data-driven insights and services." (Symons & Bass, 2017, 30; nadruk toegevoegd).

De exacte invulling van datacommons valt buiten het bereik van dit paper (voor een discussie, zie Schouten 2019). De definitie zoals hier gegeven vormt voldoende uitgangspunt, waarin een aantal van de kernwaarden en uitgangsprincipes

genoemd worden (zie onderstreping). Ik meen dat elk van deze principes geplaatst kunnen worden in een republikeinse visie van publiek belang.

Allereerst wordt beroep gedaan op een 'community': een gemeenschap. De politieke gemeenschap speelt een centrale rol in het republikanisme. Om het belang van de gemeenschap te vatten wordt eerst ingegaan op het tweede aspect van datacommons: zelfbestuur.

De deelnemers van datacommons stellen zelf de regels van gebruik en toegang van de commons ("*rules set by themselves*"). Hierin zit een aspect van zelfbestuur overeenkomstig diens republikeinse interpretatie. Zelfbestuur is een belangrijk begrip in alle democratische theorieën, maar zij kent in verschillende theorieën andere opvattingen. Het republikeinse begrip van zelfbestuur komt voort uit de opvatting van vrijheid als '*non-domination*' (Shachar et al. 2017). Burgers zijn vrij als zij niet onderhevig zijn aan een arbitraire macht of regels van anderen (Dagger 2002, 147). Met andere woorden: zelfbestuur is een voorwaarde voor vrijheid. Als burgers onderhevig zijn aan een rechtsorde ('*rule of law*'), is dit enkel vrij van willekeur als zij het resultaat zijn van zelfbestuur. De republikeinse burger handelt "*according to laws he or she has a voice in making*" (ibid.). Het feit (of de ambitie) dat deelnemers in commons hun eigen regels stellen betekent dat zij onderhevig zijn aan non-arbitraire regels; deze regels zijn als zodanig geen beperking maar juist een voorwaarde voor vrijheid.

Uit dit begrip van vrijheid en zelfbestuur komt ook het belang voort van een politieke gemeenschap. In een politieke gemeenschap zijn burgers actief betrokken bij het bestuur van de 'polis'. Het is de deelname aan een politieke gemeenschap waardoor – door maatschappelijke betrokkenheid en zelfbestuur – vrijheid gerealiseerd kan worden (Shachar et al. 2017, 101). Een individu is vrij in hoeverre zij als burger optreedt in het politieke domein van de politieke gemeenschap.

Het derde aspect van de republikeinse theorie, die terug te zien is in het datacommons-discours ("*benefit all members*"), ligt in de eerder genoemde *maatschappelijke betrokkenheid*. Deze maatschappelijke betrokkenheid wordt gereflecteerd in een mate van 'civic virtue', of

⁷ DECODE is een project waarin veertien partnerorganisaties vanuit heel Europa werken aan de mogelijke om individuen weer controle te geven over

hun persoonlijke informatie, en deze te delen voor het publiek goed: <https://decodeproject.eu/what-decode>.

burgerlijke deugd. Als onderdeel van de politieke gemeenschap dienen mensen bereid te zijn hun eigenbelang aan de kant te zetten omwille van de gemeenschap als geheel, indien dit noodzakelijk is (Dagger 2002, 147).

Hoewel wellicht impliciet, doet het discours van datacommons beroep op dit begrip van maatschappelijke betrokkenheid. Immers, zoals eerder is beargumenteerd, kan er een spanning ontstaan tussen enerzijds individuele privacy en anderzijds het beschikbaar stellen van data (zie paragraaf 2.2). In datacommons zijn leden bereid een deel van hun private belangen, bijvoorbeeld privacy of meer precies: een deel van hun 'datasoevereiniteit', op te geven omwille van het algemeen belang van de gemeenschap. Hieraan wordt echter, anders dan in het liberale model, de restrictie gegeven dat de gemeenschap (de leden van de commons) gezamenlijk bepalen voor welk doel en welke toepassing deze 'zelfopoffering' redelijk en noodzakelijk wordt geacht. Bijvoorbeeld, voor ontwikkelingen in de gezondheidszorg, voor humanitaire hulp of voor verduurzaming.

Het datacommons-discours overstijgt daarmee het individualisme van het liberalisme en vervangt haar door een meer altruïstisch mensbeeld. Immers veronderstelt zij dat mensen hun persoonlijke gegevens zullen delen in een datacommons voor het gemeenschappelijk goed, in plaats van dat zij vanuit eigenbelang of angst voor 'free riders' niet bereid zullen zijn data te delen.

3.2 Implicaties en kritieken: morele consensus, pluraliteit en inclusiviteit

Als datacommons begrepen kunnen worden binnen de republikeinse traditie vallen zij mogelijk ook ten prooi aan dezelfde kritieken. In deze paragraaf worden kort enkele klassieke kritieken op de republikeinse theorie besproken en wordt er een suggestie gedaan voor een mogelijke kritiek specifiek aan de datacommons.

Een veelgehoorde kritiek op het republikanisme is dat zij een morele gemeenschap veronderstelt (o.a. Habermas 1994). Inderdaad lijkt het discours van datacommons uit te gaan van een zekere mate van gedeelde opvattingen, namelijk een gedeeld ethos aan de hand waarvan leden overeenkomen welke regels en toepassingen van data wenselijk wordt geacht, en op basis waarvan zij vertrouwen hebben in de navolging van de normen door de deelnemers van die gemeenschap. Dergelijke overeenstemming wordt om meerdere redenen onrealistisch

geacht in de moderne samenleving. Ten eerste wegens de pluriformiteit van die samenleving: zij is samengesteld uit vele culturen en (politieke) opvattingen. De republikeinse ethos wordt als gevolg gezien als een bedreiging voor diversiteit waar het homogeniteit veronderstelt en voorbij gaat aan onderlinge verschillen van burgers (o.a. Young 1989). Parallel hieraan loopt het argument dat republikeins burgerschap gepaard zal gaan met een te grote mate van zelfopoffering (Lovett 2018).

Een tweede kritiek is dat het type republikeins burgerschap onrealistisch is in de moderne samenleving vanwege de bestuurlijke complexiteit ervan (Dagger 2002). Het is simpelweg onmogelijk om vanuit het huidige politiek-economische systeem terug te bewegen naar een politiek systeem als in de Griekse polis (Lovett 2018). Gideon Baker (2007) sluit aan bij dit argument dat de republikeinse theorie niet modern is: hij beargumenteert dat de traditie de rol van de markt systematisch onderschat of onderbelicht. Het is onduidelijk hoe haar idealen zich zouden verhouden tot de moderne staat, waarin de markt een onontkoombare rol speelt (ibid.: 72).

Een moderne herleving van republikeins burgerschap brengt dan ook een derde probleem met zich mee. Deze notie van burgerschap dreigt een elitaire en niet-inclusieve maatschappij te bewerkstelligen. Baker beargumenteert dat het republikanisme geen manier heeft om om te gaan met ongelijke politieke mogelijkheden en middelen (ibid.: 74). De nadruk op participatie en burgerschap roept, ook hier, de vraag op: "*whose public?*" Participatie door wie? In huidige moderne samenleving is het hoogst onwaarschijnlijk dat iedere burger de tijd en middelen heeft om zich (op allerlei terrein) als actief burger in te zetten. Dit roept vragen op over inclusiviteit en rechtvaardigheid.

Deze laatste kritiek is in het bijzonder relevant voor het datacommons-discours. Bij het organiseren van datacommons in de huidige moderne (liberale) democratie lijkt deze kritiek heel relevant: hoe garandeer je dat iedereen de middelen en mogelijkheid heeft om deel te nemen aan dergelijke commons? Hoe voorkom je dat het commonsmodel niet enkel een spel wordt van elites?

Deze vragen zijn belangrijk in termen van sociale rechtvaardigheid, van inclusiviteit en gelijkheid. In het datacommons-discours wordt gesproken over gemeenschappen die zichzelf en hun data gaan organiseren. In de republikeinse theorie

valt de politieke gemeenschap samen met de natiestaat; bij commons is daarvan geen sprake. (Althans in het merendeel van de interpretaties van commons vallen de leden van de commons niet samen met de inwoners van de natiestaat.) De leden van datacommons vallen over het algemeen niet samen met alle burgers; *restricted access* (of de bepaling van toegang-sregels) tot commons is immers een eigenschap van het model. Zo bezien lijken datacommons een type republikeinse sub-samenleving te betogen. Ook dit roept vragen op over sociale rechtvaardigheid.

Een tegenwerping zou kunnen zijn dat datacommons niet gezien moeten worden als object(en) van zelfbestuur door burgers maar als resultaat van de inspanning van met name organisaties en instituten, waaronder overheden, kennisinstellingen en bedrijven. Het 'burgerschap' dat ten grondslag moet liggen aan de vorming van deze gemeenschappelijke goederen heeft dan eerder de vorm van een gezamenlijke oriëntatie door professionals en ambtsdragers dan door burgers. Het is inderdaad de vraag of de karaktereigenschappen van datacommons, zoals omschreven door bijvoorbeeld DECODE, niet impliceren dat zij in de praktijk primair door overheden en maatschappelijke organisaties worden vormgegeven. Zijn zulke datacommons daarmee in strijd met (zowel liberale als) republikeinse waarden, of is dit simpelweg de praktische consequentie van een onverminderd republikeinse ambitie?

4. Conclusie

In dit paper is een overzicht gegeven van verschillende argumenten om data te begrijpen als publiek goed of als algemeen belang, gebruik makende van de liberale en republikeinse politiek-filosofische tradities. Wanneer data begrepen worden als het liberale 'publieke goed' stuit men op een aantal bezwaren. Het lijkt niet mogelijk 'data' in zijn algemeenheid als publiek goed te beschouwen. Noch lijken organisaties te bepleiten dat ruwe data op zichzelf een publieke waarde hebben: het is de toepassing waarin organisaties een sociale waarde zien (nl. voor gezondheidszorg of humanitaire hulp). Bepalen of, en welke, data een publiek belang dienen kan enkel worden bepaald op basis van een afweging tussen verschillende (liberale) waarden.

Ik concludeer voorzichtig dat argumenten van humanitaire organisaties en organisaties die dataeigenaarschap en privacy betogen beter opgevat kunnen worden binnen de republikeinse traditie. Het datacommons-discours vertoont veel overlap met republikeinse noties van gemeenschappelijk goed en burgerschap. Het republikanisme is echter niet vrij van kritiek waar ook het concept van datacommons potentieel vatbaar voor is. Het kan raadzaam zijn verder onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor een heropleving of herinterpretatie van het republikeins burgerschap in de datacommons.

Over dit onderzoek:

Waag richt zich in 2019 en 2020 onder andere op de uitwerking van het idee van datacommons. Dat doet zij door samen met haar partners praktijkcases te bestuderen en ontwerpprincipes op te stellen. Dit essay kwam tot stand in de context van de projecten Chamber of Commons en de Smart Society Cases (i.s.m. Vereniging van Nederlandse Gemeenten).

Over de auteur:

Teuntje Bril studeerde bèta-gamma (BA, Universiteit van Amsterdam), met een major in filosofie en een minor in kunstmatige intelligentie, en toegepaste ethiek (MA, Universiteit van Utrecht). Zij is geïnteresseerd in de manier waarop technologische ontwikkeling de interactie en deelname van burgers in de maatschappij vormgeeft en beïnvloedt.

Bij voorkeur citeren als: T.J. Bril (2019). 'Data als publiek goed. Een politiek-filosofische analyse'. Amsterdam: Waag. CC 4.0 BY-NC-ND

Bibliografie

- Andrejevic, M. (2014). Big data, big questions| the big data divide. *International Journal of Communication*, 8, 17.
- Dagger, R. (2002). Republican citizenship. *Handbook of citizenship studies*, 145-157.
- Douglas, B. (1980). The common good and the public interest. *Political Theory*, 8(1), 103-117.
- Gostin, L. O. (2001). Health information: reconciling personal privacy with the public good of human health. *Health Care Analysis*, 9(3), 321-335.
- Habermas, J. (1994). Three normative models of democracy. *Constellations*, 1(1), 1-10.
- Jaede, M. (2017). The concept of the common good. University of Edinburgh working paper.
- Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal*, 79(1), 1-14.
- Kool, L., Timmer, J., & van Est, R. (2015). De datagedreven samenleving. Achtergrondstudie. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Kulk, S., & Van Loenen, B. (2012). Brave new open data world?. *International Journal of Spatial Data Infrastructures Research*, 7, 196-206.
- Lipinski, T. A., & Britz, J. (2000). Rethinking the ownership of information in the 21st century: Ethical implications. *Ethics and information technology*, 2(1), 49-71.
- Lovett, Frank, "Republicanism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
- Meijer, A., & Bolívar, M. P. R. (2016). Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, 82(2), 392-408.
- Pettit, P. (2004). The common good. *Justice and democracy: essays for Brian Barry*, 150.
- Prainsack, B. (2019). Logged out: Ownership, exclusion and public value in the digital data and information commons. *Big Data & Society*, 6(1), 2053951719829773.
- Rathenau Instituut (2017) 'De slimme stad in de praktijk,' Rathenau.nl, 17 November 2017. Geraadpleegd 26 maart 2019. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/de-slimme-stad-de-praktijk>
- Schouten, S. (2019) *A strategy for urban data*, Amsterdam: Waag.
- Shachar, Ayelet, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad, Maarten Vink, and Patrick Honohan. "Liberal and Republican Conceptions of Citizenship." In *The Oxford Handbook of Citizenship*. : Oxford University Press,, 2017-08-03.
- Symons, T & Bass, T. *Me, my data and I: The future of the personal data economy*. European Union: DECODE, 2017. Geraadpleegd 21 juni 2019. <https://www.nesta.org.uk/report/me-my-data-and-i-the-future-of-the-personal-data-economy/>
- Taylor, L. (2016). The ethics of big data as a public good: which public? Whose good?. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 374(2083), 1-13.
- Turilli, M., & Floridi, L. (2009). The ethics of information transparency. *Ethics and Information Technology*, 11(2), 105-112.
- Young, I. M. (2003). Polity and Group Difference. *Debates in contemporary political philosophy*, 219.
- Zandbergen, D. & Uitermark, J. (2019) In search of the Smart Citizen: Republican and cybernetic citizenship in the smart city. *Urban Studies* 00(0), 1-16.
- Zuboff, S. (2015). Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization. *Journal of Information Technology*, 30(1), 75-89.